

Každodenní pohyb obyvatel: projekt pro zeměpisný seminář

Článek přináší návrh geografického projektu zaměřeného na každodenní pohyby obyvatel. V obecné rovině plní požadavky na objektivní poznávání reality specifikované v úvodní části vzdělávací oblasti Člověk a příroda (RVP G). Cílem článku je poznat a naučit se vnímat své denní aktivity i aktivity ostatních lidí v prostoru a čase s využitím praktických činností. Vedlejším cílem je studenty naučit základní dovednosti využívané při vědecké práci – např. stanovení cíle výzkumu, hypotéz, volba metod šetření, interpretace apod.

Pohybem lidí v tzv. časoprostoru se zabývá časoprostorová geografie (z anglického time-space geography). Tento geografický směr představuje aktuální téma, které je možné využít pro zajímavý školní geografický projekt. Jeho metody studentům usnadní vidět každodenní život v geografickém a sociálním kontextu.

Základní metodou časoprostorové geografie je dotazníkové šetření. Respondenti zaznamenávají své denní aktivity do tzv. deníkových záznamů. Po určitých časových intervalech (čím menší interval je zvolen, tím jsou výsledky přesnější) je zde zapsána každá činnost vybraného dne spolu s místem konání a osobami, které se jí rovněž zúčastnily.

Na základě dotazníků je možné vytvořit dvojrozměrné a trojrozměrné modely denního pohybu. V dvojrozměrném diagramu je vyobrazen vždy pohyb v prostoru nebo čase. Podkladem pro prostorové vyjádření může být jednoduchá mapa města. Výsledný obrázek ukazuje, jak vybraní jedinci ovládají prostor (obr. 1). Pro časové vyjádření postačí rovinná kartézská soustava souřadnic, kde jsou na ose x místa konání aktivit a na ose y čas. V tomto modelu je dobře vidět doba, po kterou se lidé vyskytují v dopravě nebo na určitém místě (obr. 2). Kombinací obou dvojrozměrných modelů je trojrozměrný časoprostorový diagram, zobrazovaný tentokrát do prostorové souřadnicové soustavy. Místo horizontálních os je možné použít opět zjednodušenou mapu města a přidat vertikální časovou osu (podrobněji Ouředníček, 2002).

Každodenní aktivity není možné vykonávat nezávisle na okolním prostředí. Člověk je při jejich realizaci omezován různými faktory, které blíže popisuje např. Giddens (1989) nebo Ira (2001). Vždy část dne musí člověk věnovat fyziologickým potřebám (spánek, jídlo apod.), a proto není možné plně využít celých 24 hodin. Většinu aktivit také nelze vykonávat nezávisle na ostatních lidech a předmětech, denní aktivity – jejich časové ukotvení i prostorové rozmístění – jsou omezovány rozhodováním a chováním

jiných lidí (délka výuky, pracovní doba, otevírací doba obchodů apod.). V neposlední řadě jsou to zákony a normy společnosti, které předem vylučují některé jedince z vybraných aktivit. Příkladem může být zákaz pití alkoholu či řízení motorového vozidla lidem do 18 let.

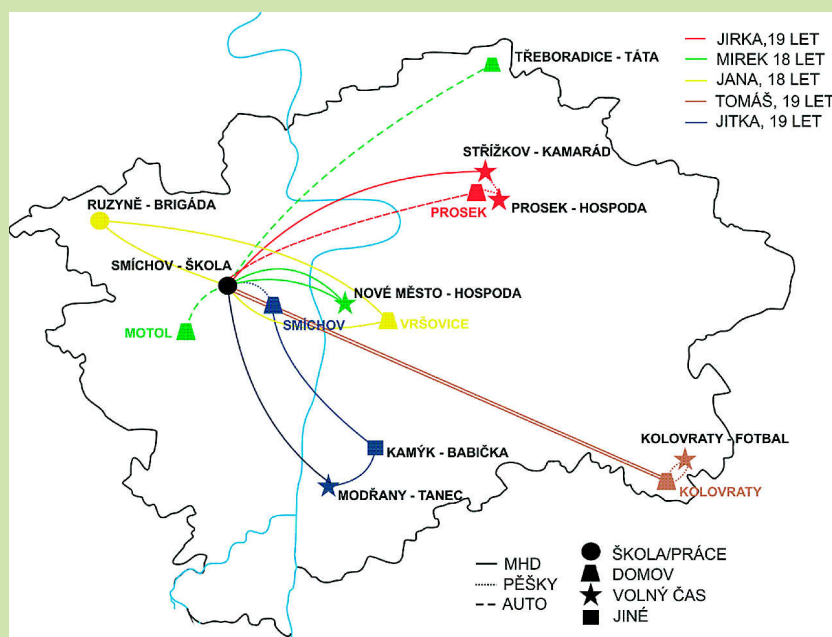
Projekt je koncipován na dva dvouhodinové zeměpisné semináře, s určitou modifikací ho však lze využít i pro klasické vyučovací hodiny. V první části semináře se studenti seznámí s časoprostorovou geografii, s tvorbou časoprostorových diagramů a s technikami jejich zpracování. Poté ve skupinách vypracují zadané úkoly, které se s pomocí pedagoga budou snažit vyhodnotit. Na prvním semináři se studenti naučí vnímat svůj každodenní život jako součást časoprostoru a uvědomí si, že některé aktivity jsou v prostoru pevně ukotvené, zatímco místo jiných mohou sami ovlivnit. Při porovnávání denního a měsíčního nebo ročního pohybu pak pochopí, jaká je šíře prostoru, který sami ovládají, a jak je jejich denní pohyb omezen nutností každodenního návratu domů. V závěru hodiny je studentům zadána domácí úloha, jejímž účelem je shromáždit stručné informace o denním pohybu rodičů, prarodičů nebo sourozenců. V druhé dvouhodinovce je studenti zpracují do grafické podoby a budou je s pomocí pedagoga interpretovat. Nyní pochopí zásadní rozdíly v každodenním životě mezi různými skupinami obyvatelstva (generacemi, sociálními skupinami, z hlediska genderu) a jejich podmíněnosti.

Zadání 1. úkolu: Studenti se rozdělí do skupin po cca 5 lidech a do předem připravených map města zakreslí každý jinou barvou svůj pohyb během včerejšího dne (všední den). Pro snadnější interpretaci je účelné používat např. různé typy čar pro rozdílné dopravní prostředky (pěšky, auto, MHD) a odlišné znaky pro jednotlivá místa pobytu (obr. 1).

Vyhodnocení: Diskutujte o podobnostech a rozdílech mezi denními pohyby jednotlivých studentů a snažte se hledat jejich příčiny. Které aktivity vykonávají shodně všichni nebo většina studentů? Jak se liší počet míst, která studenti za den navštíví, a prostory, které ovládají? Existují rozdíly mezi denními pohyby v závislosti na vzdálenosti školy a bydliště, použitím dopravním prostředku nebo délce trvání jednotlivých aktivit? Které aktivity musí studenti vykonávat v daném místě a které nikoliv?

Zajímavé denní pohyby, které se navzájem liší, mohou být překresleny na tabuli a poté se o nich může diskutovat (např. student, který má místo bydliště nedaleko školy versus student, který musí dojíždět).

Po nakreslení obrázku se studenti mohou rozdělit do skupin podle počtu míst, která za den navštíví (dvě nebo tři skupiny), a ve skupině i mezi skupinami navzájem hledat a diskutovat o podobnostech a rozdílech ve svém denním režimu nebo životním stylu, které by na počet stanic mohly mít vliv.

Obr. 1: Příklad denního pohybu pěti studentů smíchovské střední školy (všední den).

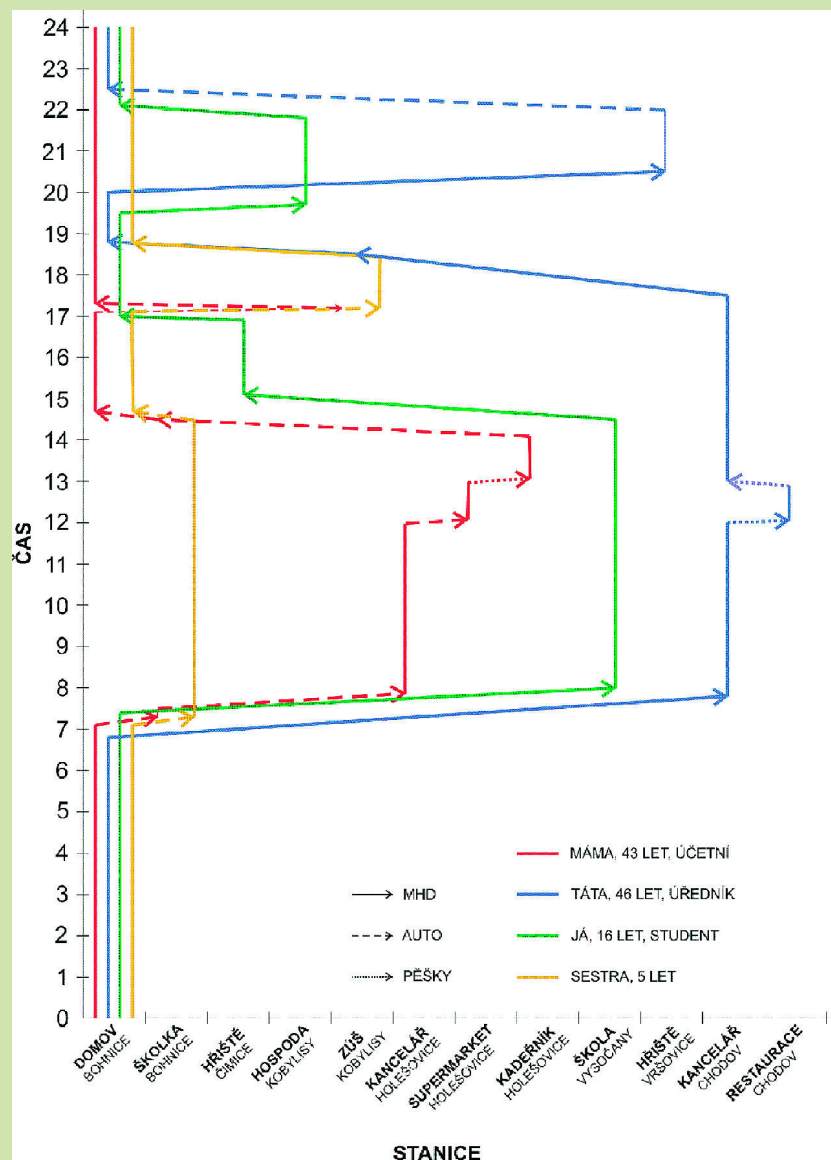
Zadání 2. úkolu: Ke zpracování tohoto úkolu dostanou studenti jednoduchou mapu Česka. Nejprve si zkusí vzpomenout, která místa v Česku za poslední měsíc nebo rok navštívili. Jednoduchým symbolem pak každý tato místa zakreslí do mapy. Značky budou zvoleny podle frekvence cesty (např. kolečko – pravidelná, čtverec – výjimečná). Již při této první fázi úkolu může vzniknout diskuse mezi studenty o přesném umístění jednotlivých sídel. Poté každý student zakreslí jednotlivé cesty, ke kterým zároveň napíše použitý dopravní prostředek (nebo lze použít odlišné typy čar podle předešlého úkolu) a délku pobytu v daném místě.

Vyhodnocení: Denní pohyb je ve většině případů omezen ranním opuštěním domova a večerním návratem zpět. Pokud je však sledován měsíční nebo roční pohyb, šířka prostoru ovládaného jedincem se zpravidla výrazně rozšiřuje. Jak se změnil ovládaný prostor po odstranění zásadní bariéry, kterou je na jedné straně povinnost chodit každý den do školy a na straně druhé nutnost vrátit se večer domů? Ve kterých obdobích je možné vykonávat pohyby za hranice města (prázdniny, víkendy x pracovní dny)? I v měsíčním pohybu budou mezi studenty existovat rozdíly. Jak se liší dosažené vzdálenosti mezi jednotlivými studenty? Kolik míst studenti za sledovanou dobu navštívili? Které pohyby jsou opakované a které naopak výjimečné?

Zadání domácího úkolu: Následující seminář bude věnován sledování rozdílů v každodenním pohybu různých skupin obyvatel. Studenti si pro tento účel vyberou 2–3 osoby ze své rodiny (rodiče, prarodiče, sourozenci) a doma připraví seznam míst, která během dne vybraní jedinci navštíví, dále použitý dopravní prostředek a dobu strávenou v daném místě i na cestě.

Zadání 3. úkolu: Při zpracovávání tohoto úkolu studenti využijí připravené podklady a své znalosti o pohybu vybraných osob. Do prázdného časového diagramu zakreslí svůj denní pohyb a zamyslí se také nad pohybem svých rodičů, prarodičů nebo sourozenců. V časovém diagramu jsou na ose *x* místa konání aktivit (seřazená podle vzdálenosti od místa bydliště) a na ose *y* čas (obr. 2). Vhodné je barevně nebo typem čar odlišit použitý dopravní prostředek.

Vyhodnocení: Z nakresleného obrázku je dobře vidět množství míst, která studenti a jejich rodina během dne navštíví, a čas, který v nich stráví. Hodnocením denních aktivit v čase je možné doplnit výsledky z prostorového diagramu. Diskutujte o době, kterou jednotlivé osoby stráví v lokalitách a na cestě, a o podmínkách

Obr. 2: Příklad denního pohybu čtyřčlenné rodiny bydlící v Bohonících.

aktivit různými faktory. Každý člověk hraje v životě několik sociálních rolí. Je třeba si uvědomit, jak se tyto role podílejí na aktivitách daného jedince. Studenti se zamyslí nad různými společenskými rolami svých respondentů a pokusí se je propojit s konanými aktivitami. Jaké procento času věnují rodiče aktivitám spojeným s rolí otce, resp. matky? Jak ovlivňují povinnosti související s určitou rolí další aktivity jedince? Které aktivity musí studenti a jejich sourozenci vykonávat z rozhodnutí rodičů?

Tento příspěvek vznikl v rámci projektu Časoprostorová mobilita obyvatel pražského městského regionu podpořeného

Grantovou agenturou Univerzity Karlovy v Praze.

*Lucie Pospíšilová, studentka PGS
PřF UK v Praze
pospis11@natur.cuni.cz*

*Martin Ouředníček, PřF UK v Praze
slamak@natur.cuni.cz*

Literatura:

GIDDENS, A. (1989): *Sociology*. Polity Press, Cambridge, 815 s.

IRA, V. (2001). *Geografia času: přístup, základné koncepty a aplikácie*. Geografický časopis, 53, s. 231–246.

OUŘEDNÍČEK, M. (2002): *Čas a prostor v geografii*. Geografické rozhledy, 11, č. 3, str. I–IV.

Daily Mobility of Population: Geography Workshop Project. Using this project, students will acquire skills in data collection, analysis, visual presentation and interpretation, as part of social research basics. An important goal is to discuss differences in the mobility of various age and socioeconomic groups. Students will learn what limitations and barriers are characteristic to particular population life cycle periods.